

ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВОГО СУДУ ТА ЙОГО ВТІЛЕННЯ У ФУНКЦІЯХ СТРУКТУРНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СУДУ

THE LEGAL STATUS OF THE LOCAL COURT AND ITS EMBODIMENT IN THE FUNCTIONS OF THE STRUCTURAL UNITS TO ENSURE THE WORK OF THE COURT

Чичерська М.І.,

аспірант

ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»

Проаналізовано сутність правової категорії «правовий статус». Визначені особливості правового статусу місцевого суду. Розкрито структурно-функціональне наповнення правового статусу місцевого суду як елементу систему судоустрою та як органу державної влади. Розкрито статус окремих структурних одиниць місцевого суду щодо безпосереднього забезпечення процесу відправлення правосуддя. Проаналізовано особливості статусу адміністративної підсистеми організаційного забезпечення роботи місцевого суду.

Ключові слова: правовий статус, місцевий суд, правосуб'єктність, апарат суду, організаційне забезпечення, голова суду, система судів загальної юрисдикції.

Проанализирована сущность правовой категории «правовой статус». Определены особенности правового статуса местного суда. Раскрыто структурно-функциональное наполнение правового статуса местного суда как элемента системы судостройства и как органа государственной власти. Раскрыт статус отдельных структурных единиц местного суда по непосредственному обеспечению процесса отправления правосудия. Проанализированы особенности статуса административной подсистемы организационного обеспечения работы местного суда.

Ключевые слова: правовой статус, местный суд, правосубъектность, аппарат суда, организационное обеспечение, председатель суда, система судов общей юрисдикции.

The nature of the legal category «legal status» was analyzed. The features of the local court of the legal status were determined. The structure of entities implementing the legal personality of the local court in the framework of its legal status was determined. The status of the individual structural units of the local court on the direct provision of the justice process was disclosed. The features of the administrative subsystem's status of organizational support system of the local court functioning were analyzed.

Key words: legal status, local court, legal personality, court staff, organizational support, Chief Justice, system of courts of general jurisdiction.

Постановка завдання. Ефективність функціонування судової влади в Україні залежить від багатьох факторів, при цьому поряд із якістю проваджуваної судової реформи стоїть і такий фактор, як оптимізація роботи найнижчої судової ланки – місцевих судів. У тому, що на сьогодні це є визначальною ланкою в системі судочинства, немає сумніву, як і немає сумніву в тому, що місцеві суди вкрай перевантажені судовими справами, а ефективність організаційного та функціонального забезпечення їх роботи є вкрай низькою. Все це вимагає відповідної реакції з боку держави, оскільки гарантування права на доступний суд та повноту захисту власних прав у судовому розгляді є одним із ключових завдань демократичної держави. Враховуючи той факт, що держава намагається реформувати судову систему, запроваджуючи глобальні системні зрушення в структурі ієрархії та порядку організації судового процесу, важливим є також перегляд функціонального навантаження та місця місцевого суду в системі судів загальної юрисдикції. Означені аспекти є похідними від закріпленого в законодавстві правового статусу місцевих судів як сукупності визначальних засад діяльності останнього, а також від того, яким чином цей статус втілюється у функціях тих структурних елементів, які покликані забезпечувати роботу місцевого суду

з відправлення правосуддя. Відтак вбачається актуальним запропонувати теоретичну та методологічну дискусію стосовно того, які елементи правового статусу місцевих судів в Україні потребують вдосконалення чи оптимізації в рамках проваджуваної судової реформи.

Стан дослідження. Проблеми аналізу правового статусу місцевого суду є досить поширеними в роботах таких дослідників, як Глибіна Г.М., Калашник О.А., Теліпка В.Е., Шицький І.Б. та ін.

Мета статті – аналіз правового статусу місцевого суду та його втілення у функціях його структурних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи ефективність судової реформи та поліпшення умов і результатів функціонування судової системи України, слід розуміти, що, окрім зовнішнього, суто статистичного її прояву (кількість розглянутих справ, обсяги фінансового забезпечення судової системи тощо), важливим є і сприйняття правового закріплення місця місцевих судів у системі судової влади та в ієрархії судових органів. Подібне закріплення, яке здійснюється через наділення місцевих судів відповідним правовим статусом, є визначальним з точки зору перспектив функціонування переформованої судової системи України.

Отже, правовий статус можна вважати вихідним базовим елементом із точки зору оцінки ефективності системи забезпечення організації роботи місцевого суду в процесі відправлення ним правосуддя, оскільки він детермінує функціональне навантаження на різні структурні елементи місцевого суду як первинної ланки судової системи України.

Аналізуючи саму категорію «правовий статус місцевого суду», слід проаналізувати сутнісне навантаження на таку загально правову категорію, як «правовий статус» (табл. 1.)

Таким чином, приходимо до розуміння, що правовий статус відносно місцевих судів загальної юрисдикції є комплексною та складною категорією, яка визначає їх місце, призначення та обсяг функціональних можливостей і навантаження в процесі реалізації тих функцій, що покладені державою та закріплені належним чином у правовому полі, що і є практичним втіленням їх правового статусу. Тому, досліджуючи правовий статус та місце місцевих судів загальної юрисдикції в системі державно-владних відносин, слід мати на увазі саму сутність судової гілки влади, враховувати її суспільне призначення.

У свою чергу, В.В. Сухонос зазначає, що категорія правового статусу будь-якого державного органу може і повинна бути методологічною основою пізнання його природи, принципів організації, форм та методів діяльності, а також сприяти правильному розумінню сутності державного механізму як цілісної системи. Однак не можна зводити значення категорії правового статусу лише до теоретичних аспектів, оскільки в умовах демократичного устрою будь-який орган державної влади має діяти виключно в межах закріпленого за ним правового статусу [9].

Забезпечення функціонування місцевого суду в процесі відправлення ним правосуддя є важливим елементом організації всієї судової системи країни в цілому. Справа в тому, що процес відправлення пра-

восуддя за своєю сутністю є способом практичної реалізації судової влади. Разом із тим відправлення правосуддя – це елемент державно-управлінського впливу, оскільки лише держава має відповідний мандат на вирішення конфліктів, що виникають у різних сферах суспільних відносин, кримінально-правових конфліктів. Відтак забезпечення процесу організації судочинства покладається на державу, яка реалізує даний напрям як через систему зовнішніх по відношенню до місцевого суду органів, зокрема Державну судову адміністрацію України, так і через внутрішню структуру самого суду, закріплену на законодавчому рівні. Така внутрішня структура, а особливо розподіл повноважень між її елементами, є своєрідним практичним втіленням правового статусу місцевого суду загальної юрисдикції.

При цьому О.А. Калашник указує, що в структурі правового статусу місцевого загального суду виокремлено три блоки: цільовий (мета і завдання, функції та принципи), структурно-організаційний (порядок утворення і ліквідації, організаційне забезпечення, склад суду) і компетенційний (юрисдикція як компетенція з розгляду справ певних категорій) [2]. Відтак особливу увагу слід звернути на аналіз структурно-організаційного блоку правового статусу місцевих судів, оскільки він у найбільшій мірі впливає на особливості організації роботи останнього.

У цьому контексті звертає на себе увагу такий елемент правового статусу місцевих судів, як правосуб'єктність. Так, І.Б. Шицький зазначає, що правосуб'єктність суду є спеціальною і полягає в можливості набувати лише обмежене, точно визначене коло прав і обов'язків, пов'язаних із досягненням певної мети, виконанням завдань, покладених законом на даний суб'єкт. Мета створення і призначення місцевого суду потребують від нього реалізації його правосуб'єктності в галузі здійснення правосуддя. У цьому випадку він виступає як орган судової влади, що здійснює повноваження, надані

Таблиця 1

Узагальнення наукових поглядів щодо змісту категорії «правовий статус»

Автор	Зміст категорії «правовий статус»
О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко [11]	обумовлює становище суб'єкта у взаємовідносинах із суспільством та державою, відображає особливості суб'єкта та його реальне положення в системі суспільних відносин, забезпечує системність прав, свобод та обов'язків
О.Ф. Скакун [8]	визначає можливості та реальне становище будь-якої особи (приватного чи публічного права) під час виконання нею або своїх завдань, або вчинення діяльності, спрямованої на задоволення власних інтересів
Г.М. Глибіна [1]	якісна характеристика суб'єкта, яка свідчить про наявність у його носія певних можливостей, прав, привілеїв та обов'язків залежно від сфери діяльності суб'єкта та від того, якими нормами визначається його положення в певній ієрархічній системі
М.І. Матузов та А.В. Малько [3]	правовий статус є детермінантом взаємозв'язків будь-якої особи в тій чи іншій сфері діяльності в залежності від конкретних умов, а також моделі суспільних відносин, у межах якої ці взаємовідносини відбуваються
А.В. Панчишин [4]	правовий статус – це багатоаспектна, комплексна, універсальна категорія, що має чітку стабільну структуру та встановлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою, а також шляхом визначення прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, визначає місце суб'єкта в системі правовідносин
Є.О. Гіда та Є.В. Білозьорова [12]	втілення місця особи в ієрархії державно-владних інституцій, яке є визначальним для формування принципів її [особи публічного права] діяльності

йому Конституцією України та законами, шляхом реалізації правосуддя в різних формах судочинства. Але разом із тим юридичний побут вимагає від місцевого суду також участі від власного імені в цивільному обігу, що вимагає реалізації ним своєї цивільної правосуб'єктності як юридичної особи [13].

Правосуб'єктність суду втілюється і в його функціональних можливостях у контексті відправлення правосуддя, а також у функціональних спроможностях забезпечення процесу правосуддя.

Щодо відправлення правосуддя, то відповідно до ст. 22 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» місцевий суд є судом першої інстанції і здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом. Місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом. Місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції. Місцеві адміністративні суди розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи). Юрисдикція місцевих судів щодо окремих категорій справ, а також порядок їх розгляду визначаються законом [7].

Місцеві господарські суди розглядають у першій інстанції всі справи, що виникають у господарських правовідносинах, а також інші справи, віднесені процесуальним законом до їх підсудності. Отже, господарським судам підвідомчі справи в спорах, що виникають під час укладання, зміни, розірвання господарських договорів та інших підстав, справи про банкрутство та справи за заявами органів Антимонопольного комітету України, Рахункової палати з питань, віднесених до їх компетенції, а також інші спори у випадках, передбачених Господарським процесуальним кодексом України. Окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи, в яких однією зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, їх посадова чи службова особа (крім справ з приводу їхніх рішень, дій чи бездіяльності в справах про адміністративні проступки). Як уже зазначалося, вони розглядають також справи щодо оскарження дій або бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади, якщо позивач обере саме цей, а не місцевий за-

гальний суд для вирішення своєї справи з загальних питань [10].

Якщо ж говорити про функціональні можливості місцевого суду щодо організації власної роботи, то тут, знову ж таки, слід звернутися до норм Закону України «Про судоустрій та статус суддів». Зокрема, відповідно до ст. 147 в Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів, органів суддівського врядування, інших державних органів та установ системи правосуддя. Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та Національна школа суддів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування беруть участь в організаційному забезпеченні [7].

Однак слід акцентувати увагу на тому, що всі наведені суб'єкти, за винятком органів суддівського самоврядування, є зовнішніми та не відносяться до структури самих місцевих судів. Натомість аналіз нормативної бази свідчить, що законодавець наділив місцеві суди, їх спеціальні структурні одиниці певними повноваженнями щодо організації власної роботи.

Саму систему структурних одиниць місцевого суду, в рамках якої відбувається реалізація правосуб'єктності та в якій втілюються окремі елементи правового статусу місцевого суду, що обумовлює наявність низки функціональних можливостей із забезпечення його роботи, можна представити наступним чином (рис. 1).

Аналізуючи більш детально функціональне призначення кожного з наведених структурних елементів, слід, перш за все, звернути увагу на існування двох підсистем: суддівської та адміністративної. Перша – суддівська – забезпечує реалізацію функцію з відправлення правосуддя. Але разом із цим через голову суду та його заступників приймає участь в організаційному забезпеченні роботи місцевого суду.

Так, відповідно до ст. 24-25 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» на голову суду покладено функції із загального управління, координації та організації діяльності місцевого суду та корпусу суддів. Голова місцевого суду, зокрема [7]:

- має представницькі функції в зносинах з іншими органами державної влади, місцевого самоврядування, особами приватного права;
- визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду;

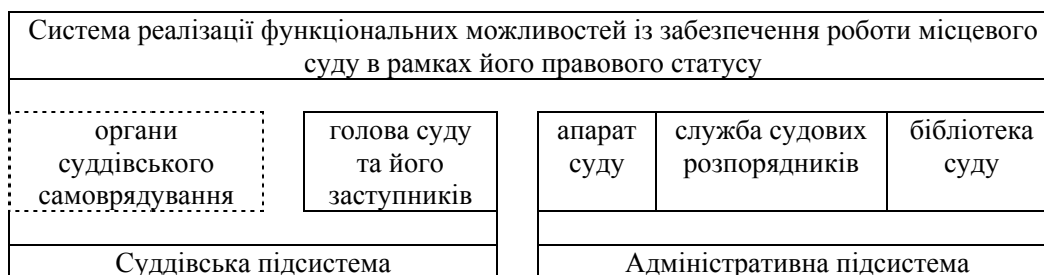

Рис. 1. Суб'єкти, що реалізують правосуб'єктність місцевого суду в рамках його правового статусу та входять до його складу

– контролює ефективність діяльності апарату суду;

– видає відповідний наказ на підставі акта про призначення, переведення або звільнення, а також у зв'язку з припиненням ним повноважень;

– повідомляє відповідні органи про вакантні посади суддів у суді в триденний строк із дня їх утворення;

– організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів із метою підвищення якості судочинства тощо.

Таким чином, голова суду у своїх адміністративних повноваженнях охоплює такі сфери забезпечення роботи місцевого суду: кадрові питання, в тому числі щодо суддівського корпусу; організаційні аспекти роботи суду та його структурних підрозділів; створення належних умов інформаційно-аналітичного забезпечення процесу судового розгляду; представницькі повноваження.

Окремі функції у сфері організації роботи місцевого суду мають і органи суддівського самоврядування, представлені на рівні місцевого суду зборами суддів місцевого суду. Так, відповідно до ст. 128 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» збори суддів [7]:

– обговорюють питання щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та приймають із цих питань рішення, що є обов'язковими для суддів та працівників даного суду;

– визначають рівень навантаження на суддів відповідного суду з урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків;

– заслуховують звіти суддів, які обіймають адміністративні посади в цьому суді, та керівника апарату суду.

Можна зробити висновок, що структурні елементи суддівської підсистеми сконцентровані на питаннях кадрового забезпечення процесу організації роботи місцевого суду та процесу відправлення правосуддя. У свою чергу, структурні елементи адміністративної підсистеми, навпаки, виключені з процесу судочинства, виконуючи виключно повноваження з його забезпечення, при цьому деякі представники, наприклад, судовий секретар, мають безпосередній процесуальний статус, але їх функції зводяться до організації і супроводу судового розгляду справ.

Найбільш визначальне місце в структурі адміністративної підсистеми забезпечення роботи місцевого суду займає апарат суду. Так, відповідно до ст. 155 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та Наказу Державної судової адміністрації України від 28 вересня 2012 року № 115 «Про затвердження Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів» апарат місцевого суду здійснює організаційне забезпечення його роботи. При цьому в апараті суду утворюється канцелярія, яка щоденно протягом робочого часу суду забезпечує прийняття та реєстрацію документів, що подаються до суду. Канцелярія також виконує інші завдання, визначені положенням, що затверджується керівником апарату суду. До

апарату суду входять секретарі судового засідання, судові розпорядники, консультанти, інші державні службовці, а також працівники, які виконують функції з обслуговування апарату суду [7; 6].

Що стосується забезпечення судів нормативно-правовими актами, спеціальною науковою літературою, матеріалами судової практики тощо, то ці функції покладаються на бібліотеку суду. Але при цьому ст. 158 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначає, що бібліотека може створюватися в кожному суді [7], тобто з цієї конструкції випливає не обов'язковість існування такого структурного елемента системи забезпечення роботи в кожному місцевому суді. Правовий статус бібліотеки суду розкривається в Наказі Державної судової адміністрації України від 18.03.2011 № 65 «Про затвердження Положення про бібліотеку суду», відповідно до якого на бібліотеку суду покладаються такі основні завдання із забезпечення процесу судового розгляду: інформаційно-аналітичне забезпечення суддів та працівників апарату суду; забезпечення правовою інформацією суддів та працівників апарату суду; організація та ведення кодифікаційно-довідкової роботи та довідково-бібліографічного апарату з використанням традиційних та новітніх носіїв інформації; систематизація та аналіз матеріалів, які містять правову інформацію [5].

Особливе місце в системі інституційних елементів забезпечення роботи місцевого суду посідає інститут судових розпорядників. Їх роль полягає в безпосередньому організаційному супроводі самого судового розгляду. Так, відповідно до ст. 159 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» у кожному суді діє служба судових розпорядників. Судові розпорядники забезпечують додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні. Порядок створення та діяльності служби судових розпорядників визначається положенням, що затверджується Головою Державної судової адміністрації України за погодженням із Вищою радою правосуддя [7].

Таким чином, підсумовуючи, приходимо до висновку, що правовий статус місцевого суду обумовлює наявність низки функціональних можливостей із забезпечення його роботи, які реалізуються через спеціальні інституції, що входять до структури місцевого суду.

Висновки. Проведення судової реформи корінним чином не змінило ситуації із навантаженням на суддівський корпус не лише суто процесуально, тобто не зменшило кількість судових розглядів, але і не оптимізувало повноваження щодо адміністративного забезпечення процесу судового розгляду. З одного боку, логічно, коли судді приймають участь в організації роботи місцевого суду для створення максимально комфортних та оптимальних умов для власної роботи. З іншого боку, суддя – це, перш за все, процесуальна особа, а тому функції з організації процесу роботи всього місцевого суду в цілому доцільно сконцентрувати в інших його структурних

інституціях. Тим більше, що процесуальний статус місцевого суду передбачає наявність окремих поза-процесуальних структурних одиниць, які сконцентровані на функціональному, інформаційному тощо забезпеченні процесу відправлення правосуддя.

Такі структурні одиниці, сам статус яких визначений у законодавстві, формують собою цілісну систему організаційного забезпечення роботи місцевого суду. Причому така система може навіть поділятися як за статусом на: суддівську (до якої відносяться члени загальних зборів суду та голова суду із заступниками) та адміністративну (до якої відносяться всі інші організаційні структури суду, спрямовані на забезпечення процесу судового розгляду справ), так і за функціональним спрямуванням. Наприклад, до структурних одиниць, що забезпечують

або мають відношення до кадрового забезпечення, відносяться: голова суду, загальні збори суду; до інституцій організаційного забезпечення роботи суду – апарат суду; інформаційно-аналітичне забезпечення роботи суду здійснює бібліотека суду; служба судових розпорядників – процедурний супровід судового розгляду.

Відтак можна зробити висновок, що система організаційного забезпечення роботи місцевого суду є самодостатнім окремим елементом судової системи, яка входить до складу самого місцевого суду, підпорядковується завданням та цілям судочинства, керується головою суду та є практичним втіленням окремих елементів правового статусу місцевого суду, спрямованого на ефективне забезпечення процесу відправлення правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глибіна Г.М. Сутність адміністративно-правового статусу політичних партій в Україні / Г.М. Глибіна // Юридичний вісник. – № 1(18). – 2011. – С. 39–45.
2. Калашник О.А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / О.А. Калашник. – Одеса, 2016. – 231 с.
3. Матузов Н.И. Теория государства и права / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – М. : Юристь, 2004. – 245 с.
4. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» / А.В. Панчишин // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 95–98.
5. Про затвердження Положення про бібліотеку суду : Наказ Державної судової адміністрації України від 18.03.2011 № 65 [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N652011/>.
6. Про затвердження Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів : Наказ Державної судової адміністрації України від 28 вересня 2012 року № 115 [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1152012/>.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
8. Скакун О.Ф. Теорія права і держави / О.Ф. Скакун. – К. : Правова єдність, 2013. – 524 с.
9. Сухонос В.В. Поняття і сутність правового статусу прокуратури України / В.В. Сухонос // Держава і право : зб. наук. праць ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2011. – Вип. 51. – С. 199–204.
10. Теліпка В.Е. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: наук.-практ. комент. / В.Е. Теліпка ; за ред. проф. В.В. Молдована. – К. : Центр учбової л-ри, 2011. – 526 с.
11. Зайчук О.В. Теорія держави і права. Академічний курс / О.В. Зайчук та ін. ; ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 685 с.
12. Гіда Є.О. Теорія держави та права / Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є.О. Гіди. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. – 576 с.
13. Шицький І.Б. Правовий статус місцевих господарських судів в Україні: становлення і розвиток : дис... канд. юрид. наук : 12.00.10 / І.Б. Шицький ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006. – 198 арк.